

МКОУ "Генжеаульская им. М.М. Зумаева"

от "27" 08. 2024 г.

от "27" 08. 2024 г.

Махтиев А.С.
Приказ № 652
от "30" 08. 2024 г.

для обучающихся 4 класса

с.Генжеаул 2024-2025

ДОВЗИЙТАРАН КЕХАТ

Дешаран предметан «Литературни ешар» 1-4-чу классашна лерина йолу

белхан программа х1оттийна х1окху документийн бух т1ехь:

- Федеральный закон Российской Федерации от 29.12.2012 г. № 279-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;
- Федеральный государственный образовательный стандарт <http://минобрнауки.рф/documents/336>;
- Приказ Минобрнауки РФ от 31.12.2015 г. «О внесении изменений в федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования, утверждённый приказом Министерства образования и науки РФ от 17.12.2010 г. № 1897» № 1577;
- Примерная основная образовательная программа начального общего образования (одобрена решением федерального учебно-методического объединения по общему образованию (протокол от 8 апреля 2015 г. № 1/115);
- Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 31 марта 2014 г. № 253 «Об утверждении федерального перечня учебников, рекомендуемых к использованию при реализации имеющих государственную аккредитацию образовательных программ начального общего, основного общего, среднего общего образования»;
- Учебный план образовательного учреждения на 2020/2021 учебный год.

Литературни ешар - юьхьанцарчу классийн предметашна юккьехь коьртачарах цхьаь ю. Нохчийн матто санна, цо а 1амадо бер шера а, нийса а яздан, аьтто бо юккяра кхиарехь а, г1иллакх-оьздангаллин мехаллаш т1ехь кхиош а. Х1окху предметехь кхиамаш бахаро таро ло берана юьхьанцарчу школан вукху предметашца ларош деша.

ПРЕДМЕТ 1АМОРАН 1АЛАШОНАШ

-кхетаме, нийса, шера къастош еша;

-ша йоьшучу текстан а, цуьнан чулацамца йолу шен юкьяметтиг а билгалйоккхуш болчу къастош ешаран коьртачу г1ирсех (соцунг1а, интонаци, маь1нин тохар, ешаран чехкалла) пайда а оьцуш, еша;

-дешаран книгин чулацамах кхиар, шенна справочни аппаратах пайда эца хаар (т1етовжар, корта, абзацаш и д1. кх. а.);

-исбаьхьаллин -кхоллараллин а, х1ума довзаран а хьуьнарш шагахь кхиор, исбаьхьаллин произведенино шена бина т1е1аткъам шен синхаамашца бовзийтар; дешан исбаьхьалле йолу эстетически юкьяметтиг кхиор;

-исбаьхьаллин текстан г1ирсашца синьоьздангаллин мехаллаш юьхьанцарчу классийн дешархошкахь кхиор; дика а, вуо а къасто хууш, кхидолчу къаьмнашка лерам болуш кхиор.

Юьхьанцарчу школахь литературни ешаран коьрта 1алашо - иза шена оьшшу книга харжа хаарца а, и кхеташ ешарца а ша-шен терго яран дешар карадерзоран хьуьнарш шагахь кхиор ю. Цу г1уллакхана ох1ла хилар билгалдолу ешнаху кхеташ, дика еша хаарехь, книгаш йовзарехь а, шенна харжа хаарехь а, шен синьоьздангалла лакхаяккхарехь книга оьшуш хиларх кхетам кхиьна хиларехь а.

«Литературни ешар» предмето чулоцу х1ара дакъош: дешархочун «Ешарца доьзна г1уллакх», «Исбаьхьаллин текстийн буха т1ехь долу дешархойн кхоллараллийн г1уллакх», «Берийн ешаран гуо» яздархойн ц1ерш а йовзуьйтуш, дешархошна кху предметехула евзар йолу ерриге а произведенеш, хуьлийла уьш дийнна произведенеш я церан дакъош. Программи юкья дог1у иштта кхидолу дакъош а: «Литературоведчески пропедевтика», «Библиографически культура», «Къамелан кепашца доьзна долу г1уллакхаш». Боккха тидам т1ебахийтина нохчийн матте ладог1ар декъана а. «Ешар» ц1е йолчу декъехь къаьсттина

тидам т1е бахийтина къастош ешарна. Юъхъанцарчу классашкахъ нийса а, шера а ешарехъ карадирзинчу хаарша аьтто бийр дешархойн лакхарчу классашкахъ литература йовзарехъ а. «Дистхилар», «Йоза» дакъоша аьтто бийр бу барта а, йозанан а къамел кхиорехъ. Боккха тидам т1е бахийтина вистхила хаарна а, къамелан оьздангаллина а, меттан исбаьхьаллин г1ирсаш караберзорна а.

«Къамелан кепашца долу г1уллакхаш» ц1е йолу дакъа къамелан кепаш йовзийтина ца 1аш, х1ума довзаран а, синъоьздангаллин, интеллектуальни, кхоллараллин г1уллакхаш чулоцуш а ду шена. И г1уллакхаш кхочушдо дешаран, 1илманан г1араевллачу, исбаьхьаллин тексташ т1ехъ болх бечу хенахъ. Ешарца, йоьшург т1еэцарца, исбаьхьаллин тексташ т1ехъ болх барца цхьаьна кхочушхуьлу дешархочун синъоьздангалла, кхолларалла кхиарца доьзна долу г1уллакхаш а. Исбаьхьаллин тексташ ешар бахъанехъ карадирзина хаарш дерзадо дешархоша шаьш кхочушдечу кхоллараллин г1уллакхашка: къастош а, яхъашца а ешар, тардина дийна суьрташ кхоллар, инсценировкаш яр, барта а йозанца юхасхъайийцар шаьш ешна исбаьхьаллин произведенеш, тайп-тайпанчу теманашна барта а, йозанца а аларш кхоллар и д1. кх. а.

«Берийн ешаран гуо» декъехъ кхочушхуьлу исбаьхьаллин тексташ харжаран принципаш. Царна юкъахъ уггаре а мехала ерш ю: еша дог дар, йоьшучух кхеташ хилар, тематика, проблематика. Тексташ шайца к1орггера кхетош-кхиоран маь1на а долуш, тайп-тайпанчу жанрашкахъ хила еза. Кхечу къаьмнийн произведенеш йовзийта а мегар ду, нагахъ шайца цхьа пайден дерг дохъуш уьш елахъ. Кху декъа юкъа дахана оьрсийн туьйранаш, г1араевллачу оьрсийн яздархойн Л. Толстойн, Г. Скребицкийн, В. Бианкин, А. Гайдаран произведенеш.

«Литературоведчески пропедевтика» декъехъ билгалбина исбаьхьаллин тексташ йоьшучу хенахъ дешархой шайх хьахалур болу а, бийцаре беш, шайна т1ехъ болх бен болу а литературоведчески кхетамаш. Тексташ т1ехъ болх бечу хенахъ дешархойн карахъ мехала г1ирс хилла д1ах1уьттур бу и литературни кхетамаш.

«Библиографически культура» декъо аьтто бо еша билгалйинчу литератури юкъара оьшу книга харжа хууш хилар кхиорехъ, оглавлени, аннотаци карорехъ, суьрташ дехкина художник, автор билгалварехъ, иллюстрацеш текстан хиламашца буозарехъ, ткъа иштта 1амаво тайп-тайпанчу справочни материалашца болх бан.

ПРЕДМЕТ 1АМОРЦА ДОЬЗНА ДОЛУ ЖАМ1АШ

Литературни ешар 1амочаьргахъ хила деза личностни жам1аш:

Россин юкъара этнически а, граждански а цхьааллаш кхиор, вуьшта аьлча

ша муьлхачу къоман векал ву а, Россин пачхьалкхан гражданин ша хилар а кхетор; юкъара российский а, граждански а, нохчийн г1иллакх-оьздангаллин а мехаллаш шагахъ кхиор;

-исбаьхьаллин произведенийн буха т1ехъ шагахъ адамаллин а, демократически а мехаллаш кхиор;

-шен къоман культурахъ, бусулба динах а долу хаарш хилар, кхечу къаьмнех а, церан культурахъ, динах лаьцнарг а девзаш хилар; кхечу къаьмнийн культуре а, динца доьзначу ламасташка а ларам шагахъ хилийтар;

-шен къоман г1иллакхаш а девзаш, кхечу къаьмнашца а г1иллакхашца а, динца а йоьзна йолу юкъаметтигаш ларъян хаар;

-доьзалан ламасташка тергаме хила везар шагахъ кхиор,

1алам лардан а, шен а, нехан а могушалла ларъян езарх кхеташ хилар;

-таханлерчу дуьненахъ вахаран 1алашонца шен амал кхиор; шен нийсархошца а, бакхийчаьрца а девне ца вуьйлуш, машаре ваха болу лаам шагахъ кхиор;

-дешархочун социальни декхарш карадерзор; дешаре лаам кхиор; дешар шена оьшуш хиларх кхетар;

-къоман а, кхийолу а литература ешарца синъоъзданагаллин мехаллаш а, эстетически синхаамаш шагахъ кхиор.

Литературни ешар 1амочаьргахъ хила деза метапредметни жам1аш:

- дешаран 1алашонех а, декхарех а кхеташ хилар, кхоллараллин кепара хьесапаш кхочушдар;
- шена хьалха х1оттийнчу декхаре хьаьжжина, дешаран декъехула билгалдан леринарг къасто а, цуьнан мах хадо а, и кхочушдархьама эвсаре некъ харжа а хаар;
- ша баьхначу кхиамийн бахъанех кхеташ хилар шагахъ кхиор (ткъа иштта цададаларан бахъанех а, иза лазама ца долуйтуш т1еэца хууш а хилар;
- коммуникативни а, х1ума довзаран а декхарш кхочушдаран 1алашонца меттан г1ирсех пайда эцар;
- дечун логически кепаш (дустар, анализ, юкъара маь1на дар) караерзор;
- кхечу къаьмнийн нийсархошца цхьаьна дечу г1уллакхашкахъ юкъара 1алашонаш билгалъяр, хьан, х1ун дийрду къастор, цаьрца цхьаьна тергам латтор, ша а, вукхара а дечун цхьанакепара мах хадор; девне ца дерзош, 1оттаме дерш д1адерзор, ларамца т1еэцар кхечу къомах волчун амалехъ дерг;
- базови предметийн кхетамаш, кхечу предметащца боьзна кхетамаш а караберзор, шен предметца уьш буозар.

Литературни ешар 1амочаьргахъ хила деза предметаца доьзна долу жам1аш:

- къоман а, дуьненан а, културийн хилам а, синъоъздангаллин мехаллаш, ламасташ лардаран а, кхид1а а д1акховдоран г1ирс санна литературех кхетар;
- ша-шен кхиарехъ ешаран мах лакхара хиларх кхетар; виллина йоьшуш хила везаш хилар болу лаам шагахъ кхиор; дуьненах а, къоман исторех а, културех а болу кхетамаш кхиор; юьхьанцара г1иллакх-оъздангалла кхиорехъ литературо д1алоцу меттиг къасто а, дика а, вуо а х1ун ду хууш хилар;
- х1унда еша еза бохучух кхеташ хилар, цу декъехъ тайп-тайпанчу ешарх пайда эцар;
- дешаран а, 1илманан кхетаме, исбаьхьаллин тексташ ладог1арца т1еэца а, кхеташ еша а, цхьанатайпана царах кхета а хууш хилар; стихотворенин кепехъ йолу тексташ къастош ешаран юьхьанцара хаарш карадерзор;
- прозаически исбаьхьаллин произведенеш юхасхьайийца а, церан чулацамах долчу хаттаршна жоьпаш дала а, ешначу дешаран, 1илманан кхетаме, исбаьхьаллин текстийн бахъанин-т1аьхьалонийн з1енаш къасто а хаар карадерзор;
- меттан бакъонаш а ларъеш, йозанехъ а, барта а доцца дийцарш х1итто хаар карадерзор;
- хьайца къамел деш волчуьнга а ладог1а а, цо дуьйцуьнца реза вацахъ а, делил далорца айхьа бохург т1ец1аг1дан а, г1иллакхехъ вистхила а, диалог д1аяхьа а хаар карадерзор;
- исбаьхьаллин текстийн башхаллийн дуьхе а кхуьуш, дешаран, 1илманан, исбаьхьаллин тексташ вовшех къасто хаар;
- ешначу исбаьхьаллин, 1илманан, дешаран текстийн теманах, коьртачу маь1нах кхеташ хилар; исбаьхьаллин текстехъ балийна меттан исбаьхьаллин г1ирсаш ган а, яздархочо мича 1алашонца уьш юкъа балийна а хаар;
- ша ешначу исбаьхьаллин произведенин мах хадо а, цунах лаьцна шена хетарг ала а хаар;
- ешначу текстехъ йолу синъоъздангаллин мехаллаш йовзийта а, уьш шагахъ кхио а хаар;

-оърсийн а, нохчийн а исбаьхьаллин произведенийн персонажаш (дакъалацархой) вовшашца буста а, церан амалехь, г1уллакхашкахь цхьаьна дог1ург схьа а лохуш, царна характеристика яла а, цаьрга шен болу хьежам гайта а хаар;

-шена хаза хета книга шенна схьахаржа а, т1ебузучу хаамийн справочни хьостанех пайда эца а хаар

**Нохчийн литературан тематически планированин
4-чу классана лерина йолу**

№	Разделан ц1е	Сахьтан барам
1	Хьомечу 1аламан суьрташ	2
2	Вайн даймехкан д1адахначунна т1ера	2
3	Вайн республика-Нохчийчоь	4
4	Вайга туьйранаша кхойкху	5
5	Нохчийн къоман бакхий яздархой	5
6	Сийлахь-доккхачу зеран муьрехь	6
7	Болх бе,халкъан дуьхьа ваха	10
Мел дерг		34

№	Тема урока	часы	По плану	По факту
1	Хь.Хасаев «Беркате аьхке»	1	4.09	4.09
2	З.Сулейманов «Аьхкенан сурт»	1	11.09	11.09
3	1.Мамакаев «Дагалецамаш»	1	18.09	18.09
4	М.Мамакаев «Гуьйре»	1	25.09	25.09
5	Таймин Бийболатан или	1	2.10	2.10
6	Эла Мусостий, Адин Сурхой	1	9.10	9.10
7	Астаг1а Тимар	1	16.10	16.10
8	1.Гайсултанов «Юург ца хилча»	1	23.10	23.10
9	Къонах хьанха олу?	1	30.10	30.10
10	В.Баширов «Сан хьоме Нохчийчохь»	1	13.11	13.11
11	Т.Ахмадова,1.Алиев «Декалахь,сан или»	1	20.11	20.11
12	С.Яшуркаев «Пасха»	1	27.11	27.11
13	М.Ахмадов «Нохчийн хиш»	1	4.12	4.12
14	1.Чантиев «Хьекъал тоьлла»	1	11.12	11.12
15	А.Дадуев «Мара бойна Салман»	1	18.12	18.12
16	Хьекъал долу йо1 а,кхелахо.	1	25.12	25.12
17	1.Гайсултанов «Дашо б1раш»	1	15.01	
18	С-С.Бадиев «Со кхин хьуна декар дац»	1	22.01	
19	1.Мамакаев «Даймохк»	1	29.01	
20	1.Гайсултанов «Диканиг»	1	5.02	
21	Цунна х1унда хаьа дерриг а?	1	12.02	
22	Х.Эдилов «Ло дог1уш»	1	19.02	
23	Хь.Саракаев «Синтем боцу денош»	1	26.02	
24	1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа»	1	5.03	
25	1.Ахмадов «Баьпкан юьхк»	1	12.03	
26	1.Гайсултанов «Юхаверза йиш яц»	1	19.03	
27	Х-А.Берсанов «Жима Зарет»	1	2.04	

28	1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен»	1	9.04	
29	С.Гацаев «Эх1,хьо мерза илли!»	1	16.04	
30	З.Дамалханов «8-г1а Март!»	1	23.04	
31	Ш.Рашидов «Ахъа сунна гечделахъ»	1	30.04	
32	1.Мамакаев «Б1аьстенан 1уьйре»	1	7.05	
33	З.Сулейманов «Зу халхайолу»	1	14.05	
34	Т1еч1аг1даран урок.	1	21.05	